

ADAPTACE UKRAJINSKÝCH ŽÁKŮ OČIMA ŘEDITELŮ A UČITELŮ ZÁKLADNÍCH ŠKOL

ADAPTATION OF UKRAINIAN PUPILS THROUGH THE EYES OF PRIMARY SCHOOL PRINCIPALS AND TEACHERS

Klára Šedová^{1,2}, Petr Hlado^{1,2}

¹ Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

² Národní institut SYRI

Abstrakt

Na jaře 2022 došlo v důsledku ruské invaze na Ukrajinu k překotnému nástupu velkého množství ukrajinských žáků do českých škol. V tomto příspěvku prezentujeme data z hloubkových případových studií provedených na šesti základních školách. Ukazujeme, že školy se v první fázi soustředily především na sociální adaptaci žáků, kterou se podařilo v uspokojivé míře zvládnout. Jako problematictější se jeví adaptace akademická.

Klíčová slova: *základní školy, ukrajínští žáci, sociální adaptace, akademická adaptace*

Abstract

In the spring of 2022, the Russian invasion of Ukraine resulted in a rush of Ukrainian students to Czech schools. This paper presents data from in-depth case studies conducted in six lower secondary schools. We show that in the first phase, schools focused primarily on the social adaptation of students, which was achieved to a satisfactory degree. Academic adaptation appears to be more problematic.

Keywords: *lower secondary schools, Ukrainian students, social adaptation, academic adaptation*

1 ÚVOD

Na jaře 2022 došlo v důsledku ruské invaze na Ukrajinu k masivní uprchlické vlně. Česká republika se zavázala poskytnout bezplatné a dostupné vzdělání všem dětem v běžných českých státních školách v inkluzivních třídách spolu s českými žáky. Příchod vysokého počtu ukrajinských dětí představoval pro vedení základních škol a učitele výzvu při stanovování strategií směřujících k jejich začlenění do běžného fungování školy a adaptaci na vzdělávání podle školského zákona (Novosák et al., 2022). Cílem tohoto příspěvku je popsat, jak probíhal adaptační proces ve školách, které přijaly na jaře 2022 desítky ukrajinských žáků.

2 TEORIE

Mezi ukrajinskými uprchlíky prchajícími do České republiky bylo 32 % dětí mladších 18 let, které potřebovaly přístup ke vzdělání (UNHCR, 2022). Na začátku školního roku 2022/2023 (září 2022) bylo na českých základních školách zapsáno již 52 107 ukrajinských dětí, které tvořily 5 % z celkového počtu žáků (MŠMT, 2022). Ve velmi krátké době se tedy v českých školách objevilo velké množství ukrajinských žáků bez předchozí znalosti českého jazyka a ukrajinští žáci se rychle stali nejpočetnější etnickou menšinou v českých školách.

Pro děti uprchlíků představuje škola hlavní zdroj interakce s kulturou hostitelské společnosti (Vrdoljak et al., 2022). Škola slouží jako kontext pro akulturaci z hlediska akademického rozvoje a osvojování jazyka, jakož i kulturního učení prostřednictvím vztahů s vrstevníky, očekávání ve třídě, nabídky předmětů, mimoškolních aktivit a školních norem týkajících se zapojení rodičů (Trickett & Birman, 2005).

Sociokulturní adaptace je definována jako soubor „dovedností potřebných ke zvládnutí každodenních situací a aspektů života v nové kultuře“ (Ward, 2022).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Realizovali jsme hloubkové případové studie na šesti brněnských školách. Školy byly do vzorku vybrány na základě počtu ukrajinských žáků vykázaného na začátku školního roku 2022/2023. V každé ze zapojených škol bylo k tomuto datu evidováno 30–60 ukrajinských žáků. Sběr dat probíhal v období od října 2022 do února 2023. Na každé škole byl nejprve proveden rozhovor s vedením,

poté byly záměrně vybrány dvě třídy na druhém stupni a byl proveden rozhovor s třídním učitelem. Následně byli interviewováni ukrajínští žáci z daných tříd a jejich rodiče, bylo prováděno pozorování výuky a sociometrie třídy. V tomto příspěvku zpracováváme data z rozhovorů s řediteli a učiteli a také data z pozorování. Data z byla analyzována kvalitativně, s využitím techniky otevřeného kódování, kategorizací a následného kódování deduktivního. Doplnkově používáme sociometrická data, která byla analyzována metodou SNA (analýza sociálních sítí).

4 VÝSLEDKY

Ředitelé a učitelé nebyli jednotní v tom, co pro ně znamená dobrá adaptace a jaké cíle si ve vztahu k ukrajinským žákům kladou. Analýza ukázala, že ředitelé a v menší míře také učitelé nadřazují adaptaci sociální nad akademickou a zároveň se domnívají, že se sociální adaptace dobře daří. Tomuto optimistickému pohledu protiřečí sociometrická data, která ukrajinské žáky ve třídách zachycují jako izolované v etnicky homogenních skupinách. Co se týče akademické adaptace, o té propracovaněji uvažovala jen část ředitelů, naproti tomu všichni učitelé, kteří v této oblasti identifikovali řadu problémů – například otázku žakovské motivace, optimálních požadavků na výstupy a hodnocení, modifikace kurikula či diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb žáků. Jako kritický horizont se ve výpovědích pedagogů objevovaly přijímací zkoušky na střední školy. Data svědčí o jistém paradoxu: pedagogové do jisté míry upozadili akademickou socializaci žáků ve prospěch adaptace sociální, zároveň však připouštějí, že v důsledku toho bude ztížen přístup ukrajinských žáků na české střední školy.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Výzkum ukázal, že adaptace ukrajinských žáků probíhala v daném období živelně, školy se plně neorientovaly v nabízené systémové podpoře a metodické pokyny vnímaly jako nekonkrétní. Přesto bylo na všech školách vyvinuto množství adaptačních mechanismů, jichž bylo více či méně efektivně využíváno. Ředitelé i učitelé hodnotí uvedené období jako velmi náročné, byli nuceni vykonávat profesní činnosti, s nimiž neměli předchozí zkušenost a k nimž se necítili dostatečně připravení. Vedle velké zátěže však uvedené období znamenalo také posun v jejich pocítovaných kompetencích.

PODĚKOVÁNÍ

Výzkum vznikl v rámci projektu Národního institutu SYRI (LX22NPO5101) financovaného EU – Next Generation EU (MŠMT, NPO: EXCELES).

6 LITERATURA

- UNHCR. (2022). *Operational data portal – Ukraine refugee situation*. Dostupné z <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- Novosák, J., Andrys, O., Zatloukal, T., Palvas, T., & Spitzerová, M. (2022). *Průběžná zpráva o integraci a vzdělávání ukrajinských dětí a žáků*. Česká školní inspekce.
- MŠMT. (2022). *Průběžné počty ukrajinských dětí v českých školách*. Dostupné z <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/prubezne-pocty-ukrajinskych-deti-v-ceskych-skolach>
- Trickett, E.J. & Birman, D. (2005). Acculturation, school context, and school outcomes: Adaptation of refugee adolescents from the former Soviet Union. *Psychology in the Schools*, 42(1), 27–38.
- Vrdoljak, A., Stanković, N., Čorkalo Biruški, N., Jelić, M., Fasel, R., & Butera, F. (2022). “We would love to, but...”—needs in school integration from the perspective of refugee children, their parents, peers, and school staff. *International Journal of Qualitative Studies in Education*. Advance online publication.
- Ward, C. (2022). Critical reflections on sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 88, 157–162.